

Codex“; s a szakosztályok külön kiadványai: az „Erdélyi Múzeum“ 20 évfolyama s az Orvos-Természettud. Értesítő 25 kötete.

„Az irodalmi működés különös lendületet vett — írja Finály — 1872. óta, a mikor az egyetem felállítása egyszerre annyi tudományos munkaerőt hozott, a mely tudott is, akart is dolgozni“. (45. l.)

Ez tette szükségessé a külön szakosztályok szervezését, bár „szakosztályai voltak az egyletnek már első alakulása óta, de a szakosztályok csak a tudományos üléseken tartott előadások tartalmára nézve voltak különválva“. (26. l.)

Finály Henrik, a ki az egyletnek megalakításában eleitől fogva haláláig titkára volt, eléggé classikus *korona-tanú* (gróf Mikó Imre az alapító elnök mellett) arra nézve, hogy mi volt az E. M. E. eredeti célja és rendeltelése. *Múzeum alapítás, fejlesztés, tudományos és irodalmi munkálkodás!*

A múzeumi táruk nem különálló öncélből alapítottak, hanem épen eszközeiül a magasabb célnak, a tudományos működésnek.

Az alapítványok természete meg nem engedi, sem erkölcsileg, sem jogilag, hogy azok egy(bre fordíttassanak, mint a mire tétettek.

A szakosztályok megszüntetése s a tudományos működés megszorítása egyenlő volna az egyesület feloszlásával. Pedig ha ilyen egyesület nem volna, teremtenünk kellene inkább, mintsen a meglévőt szélnek eresztani.

Az egyetem rohamos fejlődése mellett az egyesületet is inkább fejleszteni, mintsem lefejezni kell.

Mikó Imre jeligéje lebegjen előttünk: Peragit tranquilla protestas, quod violenta nequit.

Szádeczky Lajos.

Nagyszombati Márton verse Dózsa György korából.

Fraknói Vilmos a Magyar Könyvszemle 1880. évi folyamában¹ adta hírül, hogy a kopenhágai királyi könyvtárban Martinus Thyrnavinusnak egy Magyarország főuraihoz intézett verse van, mely Bécsben 1522-ben vagy 1523-ban kis 4rétű 24 levelen jelent meg s a kopenhágainál több példánya nem ismeretes. Fraknói ebben tévedett, mert a nemzeti múzeumnak szintén van Thyrnavinusa² és gróf Apponyi Sándor is szerzett egy példányt a Sunderland-könyvtárból. A tudós főúr maga figyelmeztet,³ hogy Hormayr és Mednyánszky szerint⁴ a Jankovich-féle gyűjteményben is képviselve van „a régi korszak ez a nem épen jelentéktelen költője, a ki meg-

¹ 1800. 281—3. l.

² Szabó K. Régi Magyar Könyvtár, III/1. 255. sz.

³ Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. I. 135.

⁴ Taschenbuch, 1821. 335. l. V. ö. Mayer, Wiens Buchdruckergesch. I. 48.

érdemelné, hogy jobban ismerjük¹. Azonban most is csak annyit tudunk róla, hogy 1522-ben benedekrendi szerzetes² és pedig 1528³ és 1533 közt³ a kolozsmonostori benedekrendi konvent apátja volt. Egygyel több ok, hogy Nagyszombati Mártonnal — a hogy humanista nevét, Martinus Thyrnavinust, vagy M. de Thyraut fordítani merem,⁴ az Erdélyi Múzeumban foglalkozunk vele.

Az „Opusculum ad regni Hungariae Proceres“ czímlapján az a 12 distichon áll, a melylyel tisztelendő Nagyszombati Mártonnak az Alsó-Pannonia nemes főrendjeihez a törökök ellen harezra buzditó elegiai verseit a rhaetiumi *Faber* Ulrik üdvözölte. Magát a munkát Nagyszombati Márton benedekrendi szerzetes *Szalkay* László egri püspöknek, Lajos király kancellárjának ajánlotta, a kit azért magasztal, mert majdnem minden lakomájánál vannak tudós vendégei, a tudományok tanárai, a kiket bőkezűségével és jóakarásával gyámolít; ő maga pedig megannyi gondja közt sem feledkezik meg irodalmi tanulmányairól s történelmi olvasmányokra is mindig marad ideje. Érdemei közé sorolja, hogy emelkedését, nagy méltóságát nem szüleinek, nem öröklött vére nemességének, hanem, „a hogy mondják“, vitézségének, erényeinek köszönheti.

Az egész elegia három könyvben buzditja a főrendeket, hogy háborút indítsanak a török ellen. Idáig is az ő vészes lanyhaságuk okozta, hogy a török uralom egyre terjedhetett, s már (1521. aug. 29-én) az ország legfontosabb végvárát, Nándorfehérvárt is hatalmába keríthette. Elmondja, milyen dicső volt egykor a magyar s elkesergi, Mátyás után milyen rohamosan hanyatlott. Különösen élénk színekkel festi az 1514. évi Dózsa-féle kuruczvilágots ez volt az oka, hogy (más példányt akkor még nem ismervén) az idevonatkozó versek lemásoltatására megkértem C. Bruun urat, a kopenhágai könyvtár igazgatóját, ki a legnagyobb udvariassággal tett eleget kívánságomnak. Másolatban azonnal megküldte a folio d4—de leveleken levő verseket, a melyekre tehát már hivatkozhattam is „Dózsa György és forradalma“ czímmel 1883-ban kiadott könyvemben. Most érdemesnek tartom ezt a részt magyarra fordítani, hogy tölem telhetőleg némi irodalmi emléket emeljek a derék szerzetesnek, a kivel idáig jóformán senki sem törődött.

Igaz, hogy már Fraknoi ítélete szerint sincs e műnek nagy

¹ Könyvének az Opusculumnak ajánlata szerint.

² Esterházy János gróf az Archaeol. Közl. 1865. évi VII. kötete 2. füzetében. Mind ő, mind Fraknoi hivatkozik Jakab Eleknek a M. Akad. Ért. 1865. évi folyamában megjelent cikkére. Megvallom, én ezt nem találtam meg s Jakab Elek életrajzában Szinnyi (Magyar Irók. V.) sem említi.

³ Rupp, Magyarorsz. helyr. tört. III. 225.

⁴ Szinnyi (Magyar Irók) valószínűleg Thyrnavinus néven veszi föl, mert nem említi Nagyszombati néven. Wurzbach (Biogr. Lex.) egyáltalán hallgat róla.

értéke. „Bizonyos technikai ügyesség, a klasszikai minták formáinak utánzása: egyedüli érdemük.“ Talán ez is elvesz az én gyarló fordításomban. De nem veszhet el egészen az a szellem, mely ezt a hazafias költeményt sugalta s a mely kibékít bennünket a versnek minden egyéb fogyatkozásával.

Márton szerzetes versének ez a része így hangzik:

*

A rózsás nap ezerre menő évig ragyogott fenn
 És öt százada múlt már, hogy a szüzanya szült
 S kétszerezesen hétszer járult a december ezekhez,
 A hogy az erdőség lombja sötétleni kezd.
 Künn a mezőkön enyelgve fuvalnak az enyhe zefirek
 S harmat csillog a rét szép, puha, zöld füvein.
 Fegyveresen kezdett őrzöngeni most a parasztnép
 Es a nehéz munkát hagyva: csatázni akart.
 Még csak eszébe se jut, hogy a földet szántsa, bevesse
 S lomha ígás ökrét hajtsa, terelje megint,
 Vagy hogy a szőlőjét idejébe' kinyissa, kapálja
 ...s hogy a zöld legelőn fölvegye nyája magát.
 Ekkortájban a nép uralomra sovárgra csupánésak:
 Zsákmányolni, kemény harcra sietni akart.
 Erre a célra kaszájából kardot kalapált és
 Fölhasznált mindent: vasboronát, ekevat.
 Pajzsot, rettenetes bárdot, sisakot szerzett be,
 Háromnyüstű bőr vértzetet, nyilakat,
 Szép, ragyogó szablyát és rozsdás harci szekerczét --
 S mindent a mivel a népeket ölni szokás.
 Elpusztítja a falvakat, ólakat, istállókat, a kertet
 S mind, mi az országnak haszna, előnye vala
 Esztelenül kirabol kápolnát, templomot egyben,
 Illatozó oltárt, isteni szent helyeket.
 Nem szégyelte a szüzi szemérmert sérteni a nép,
 Bántva apáczákat és a szüzek csapatát.
 Tisztelet, isteni jog, szeretet, kegyelet, ragyogó hit
 Nem tarthatta fel a rettenetes tömeget.
 Némelyeket békóba, kemény lánczokba szorított
 És sokat így hajtott, s vitt el a harczaiba.
 Ím, a paraszthead imígy szállott ki a nyílt csatatérre;
 Táborra, a mit ütött, nem kicsi helyre szorult.
 Számos erősséget csakis ostrommal vehetett be;
 Vulcan' nem sebesebb, Mars sem olyan szigorú.
 Válogatás nélkül nyakazatt, vágott le akárkit:
 Polgárt, püspököt és jámbor, igaz papokat,
 Szerzetesekkel együtt a szüléket, az özvegyeket s a
 Szolgai embereket, városi férfiakat.
 Itt ezeket vértől csepegő kard élivel ölte,
 Ott azokat hajító dárda teríti le mind.
 Vas pengéje a belső részeket éri emennél,
 Annál a szívet, a torkot, a vállat, a főt.
 Megszenesítve karót, ráhúzza emennek a testét
 S lábszárát, kezeit tépi ki annak amott.

Pentheusos módon¹ szaggatja diribre-darabra ;
 Belső részeit így tépdési és ereit.
 A nyomorúlt testről hullottak a cseppek özönnel
 És valamennyi kebel bánatos és szomorú.
 Rettenetes mindenhol a lárma, a trombita hangja
 És egyes helyeken dörva csaták tüze ég.
 Mint mikor erdőkben fölharisan a kürtnek a hangja
 És a serény csapat úgy kergeti a vadakat,
 Majd a vadászobeket kurjantva uszítja reájuk,
 Hogy lefüleljék mind őneki áldozatúl.
 Emberi vér festette pirosra a szörnnyü karókat,
 Nyársakat, a szomorú háboru zord jeleit.
 Rémfüldözve veszik körül a nagyurak; szívök elhal,
 Féltőkben mégis mind komolyak, daczosak.
 Már erejét veszté a nemesség; és a királyság
 Legjava elgyöngült; fegyverek áldozata.
 A tágas legelőn a leszúrt holttestek özönnel;
 Színültig vérrel volt tele mind a folyam.
 Elvesznek sokan; akkor veszi Telegdy az éltét,
 Miklós² püspök is és vélök egész sereg úr.
 Mit ha ezúttal írásomban felhozni akarnék,
 Megmondom hamarább, mennyi a hyblai méz,
 Mennyi hal él a Tiszában, mennyi dalos madarunk van,
 Mennyi nagyobb nemzet élhet a föld kerekén.
 Hadd mondják el az írók, költők mindezeket, kik
 Tollukkal mindről képesek írni nekünk.
 Én a fagyos vértől merevült szívemmel ezuttal
 Meg nem fújhatom a kürtöt, a tárogatót.³
 A törököt szintén ingerli a préda reménye
 És pusztítani jön távoli házatokat;
 Országokra tör és várost, várat bevesz; immár
 Nemzetségektől úriadót követel.
 Mert az a rögtöni édes vágy tölté meg a keblét,
 Hogy szrnnyü módon hajtsa igába e hont;
 Azt a gonosz révet csak azért foglalta el épen
 És csak azért vágyott rontani útatokat
 Hogy hamarább megtörje az ősi erényeket és hogy
 Hozna reátok vést, fegyvereket, sebeket
 Most emléket emelt a jövőndő hareznak azonnal
 És a szokott módon cselte vete hallgatagon.
 Rajtatok ő sokszor töltötte haragja dühét és
 Rágott ajka, foga, — szája meg egyre szidott;
 Ámde ti nem bajlódtok az ország gondjaival, — nem
 Látszik az arcotokon félelem, oh, ti vakok!
 Nem gondoltok az országgal, se pedig magatokkal;
 Fondorlat, csel, bűn nyűgzi le szíveteket.
 Ámde eszében tartja a dús föld fosztogatója,
 Mennyi a sáfrány ott, mennyi a vas, meg a só,
 Mennyi ezüst terem és ólom, réz, sárgaszínü ércz,

¹ Pentheus thebain királyt rajongó anyja a bacchansnök segítségével tépte szét.

² Csáky Miklós, csanádi.

³ Itten egyszerre átugrik a török hódítás kezdetére, Nándorfehérvár „révének“ elfoglalására s az ebből származó veszedelmekre.

Mennyi esatornás kert, mennyi a vízben a hal!
 Íziben és valamennyit erővel akarja magának:
 Kész átdöfni azért kebleteket mielőbb;
 Kész vértől csepegő dárdával is ölni az undok;
 Koppja, dorong, füttykös mind az ölésre való!
 Anyyira megveti a ezélt nagy, gonosz indulatában,
 Hogy minden fegyver jó, mivel ártani tud;
 Elvakulásában zsákmányra hevíti a bosszú
 S gyűlöletet szomjaz hűtelenül, cselesen.
 Elbizakodva merész, ki bűnökben jött a világra
 S most véres lobogót hord örömet a keze.
 A magyaroknak földje minő rosز dolgokat ért meg,
 Mennyi siralmas közbánata volt a minap!

*

Eddig tart a költeménynek Dózsa Györgyre és korára vonatkozó része. Egy volt tanítványom, Wagner János a napokban azt írta nekem, hogy „a temesközi csodaszép mezőkön, azokon a tájakon, hol valamikor a vitéz Dózsa György életének utolsó akkordjai lejátszódtak, oly virágot fakaszt ezentúl a tavasz, melyet a füvek ismerője“ az én nevemmel fog megjelölni. A Magyar Botanikai Lapokban le is írta az új búzavirág-keverékfajt, a Centaurea Márkianát. A sok mezei virág közt, a mely Nagyszombati Mártonnak, Dózsa egyik legrégebb költőjének, ismeretlen sírját borítja valahol, hadd jelezze kegyeletünket immár ez a szerény Centaurea Márkiana is.

Márki Sándor.

A „Magyar nemzeti címerek“-ről Csoma József nagyérdekű könyvet írt, mely az Akadémia kiadásában jelent meg. (A Magyar Nemzetségek a XIV. század közepéig III. kötet, III. fele). Előszavában megjegyzi, hogy csak azok tarthatók nemzeti címereknek, melyek a „de genere“ kifejezés korából, tehát a XIII—XIV. századból maradtak reánk. Nemzetséget 200-an felül ismerünk, nemzeti címert 29-et. Csergheő Géza kezdte ezeket összeállítani Karácsonyi János „A magyar nemzeti címerek a XIV. század közepéig“ pályanyertes munkája heraldikai kiegészítéséül, de kora halála miatt nem végezhette el. Az Akadémia tört. bizottsága aztán Csoma Józsefre bízta, a ki több mint másfél évtizede óta foglalkozott ugyan ezen tárgygyal. Csoma József szépen oldotta meg feladatát, nagy nyereségére elhanyagolt heraldikánknak. Az ismertett címerek a következő nemzeti címerekéi: az Aba, Ajka, Ajtony, Ákos, Aposz, Balog, Balog-Semjén, Bárca, Becse, Bél, Bogáth-Radván, Boksa, Bór-Kalán, Borics, Bors, Bő, Buzád-Hahold, Csák-Csanád, Csolt, Csór, Divék, Dorozsma, Geregen, Gütkeled, Gyóvád, Győr, Hamva, Héder, Hermann, Hunt-Pázmán, Igmán, Ják, Kán, Kaplyon, Káta, Katisz, Kemén, Kökényes-Rajnáld, Liponuk, Lőrente, Ludán, Miskócz, Monoszló, Nádass, Igmánd, Osl, Örösúr, Pécz, Póki, Ráthold, Sala-